

نقش محبت و مودت در استحکام و تعالی خانواده از منظر سیره نبوی

فاطمه کرمانیان^۱

چکیده:

محبت، به عنوان یکی از پایه‌های ارتباطات انسانی، نه تنها به ارتباط با اشیاء و اشخاص می‌پردازد، بلکه درونی‌ترین احساسات و انگیزه‌های انسان را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. این احساس بر پایه عشق و دوستی استوار است و می‌تواند رابطه‌ها را قوی و پایدار کند. از سوی دیگر، مودت نیز به عنوان یک مرحله قبل از محبت در نظر گرفته می‌شود. این مفهوم نشان دهندهٔ عملی‌تر بودن و ظهور بروز محبت است. مودت می‌تواند به عنوان یک روش برای نشان دادن احترام و توجه به دیگران مورد استفاده قرار گیرد. با در نظر گرفتن این مفاهیم و تفاوت‌های آنها، می‌توان روابط انسانی را براساس احترام، عشق و دوستی قوی‌تر و پایدارتر کرد. در این مقاله، اهمیت محبت و مودت در استحکام و تعالی خانواده به ویژه محبت بین زوجین بررسی خواهد شد که عواملی همچون وفاداری، احترام متقابل، کسب آرامش روانی، حفظ صداقت، ارضای نیازهای جنسی، عیب پوشی، اعتماد، گذشت، همکاری در خانه و اخلاق خوش در استحکام روابط زناشویی از اثرات آن شناخته شده است. این عوامل به عنوان پایه‌های اصلی برای برقراری و حفظ روابط مؤثر و سالم در زندگی زناشویی شناخته می‌شوند. با توجه به این عوامل و ارزش‌ها، می‌توان تفاوت‌ها و مشکلات رخ داده در روابط زناشویی را حل کرده و به ثبات و خوشبختی در زندگی زناشویی دست یافت. در نتیجه، توجه به این موارد می‌تواند باعث افزایش ارتباطات سالم و بهبود کیفیت زندگی خانواده‌ها شود.

کلیدواژه: محبت، مودت، استحکام خانواده، سیره نبوی

¹ طلبه سطح 2- مدرسه علمیه حضرت زهرا(س)، احمدآباد، پایه هفتم پاره وقت.

مقدمه:

روابط خانوادگی، اساس هر جامعه‌ای را تشکیل می‌دهند و محبت و مودت به عنوان دو اصل اساسی در استحکام و تعالی خانواده نقش بسیار مهمی ایفا می‌کنند. پیامبر اسلام، به عنوان معلم بزرگ اخلاق و راهنمای جامعه، تأکید بسیاری بر اهمیت محبت و مودت در خانواده داشته‌اند.

مفاهیم محبت و مودت، از زمان‌های گذشته تاکنون مورد بررسی و مطالعه بوده‌اند. این مفاهیم، در ادبیات و فرهنگ‌های مختلف جهان به وفور مورد توجه قرار گرفته‌اند. همچنین، در ادیان مختلف، اهمیت بسیاری برای این مفاهیم قائل شده‌اند و دستورالعمل‌هایی برای عمل به آن‌ها ارائه شده است.

با توجه به اهمیت بسیاری که به روابط خانوادگی در جوامع مختلف تأکید شده است، بررسی نقش محبت و مودت در ایجاد ارتباطات سالم و پایدار در خانواده از اهمیت بسیاری برخوردار است. بررسی این مسئله از منظر پیامبر اسلام، می‌تواند به دستاوردهای مهمی در بهبود روابط خانوادگی و تقویت ارزش‌های اخلاقی منجر شود.

اهمیت شناسایی نقش محبت در خانواده به گونه‌ای است که تحقیقاتی در این زمینه انجام شده‌است. آقایی زاده با بررسی جایگاه خانواده و کارکردهای آن، به این نتیجه می‌رسد که فلسفه تشکیل خانواده رسیدن به آرامش است.

وجه نوآوری مقاله حاضر این است که نقش محبت و مودت بر خانواده را از نظر پیامبر اکرم (ص) بررسی می‌کند.

در این نوشتار تلاش خواهد شد تا دریابیم «چگونه محبت و مودت می‌توانند به استحکام و تعالی خانواده کمک کنند؟» هدف اصلی تحقیق، پاسخ به این سوال با بررسی و تبیین نقش محبت و مودت در تقویت روابط خانوادگی از منظر پیامبر اسلام می‌باشد.

عوامل فراوانی در تحکیم بنیان خانواده و تعالی آن مؤثر است، هدف از این پژوهش، بررسی نقش محبت و مودت در استحکام و تعالی آن از نظر پیامبر اکرم (ص) می‌باشد. به منظور نیل به این هدف، در این مقاله از روش توصیفی و منابع کتابخانه‌ای بهره گرفته شده است.

1 مفهوم شناسی

1.1 محبت

«محبت» از «حب» به معنای دوست داشتن، خواستن و میل به چیزی است.^۱ حب از ریشه "ح ب ب" به معنای مهر، دوستی، ودّ، وداد، مودت، محبت، دوست داشتن، دوستناک شدن، مقابل بغض و دشمنی است.^۲

محبت، به معنای دوست داشتن در اشیاء و اشخاص به کار می‌رود و می‌تواند یک سویه باشد. به این معنا که به چیزی یا کسی محبت ورزیده می‌شود ولی آن چیز یا آن شخص یا اصولاً نمی‌تواند محبت کند یا در صورت توان محبت داشتن، نفرت می‌ورزد.

1.2 مودت

«مودّة» از ریشه ودّ (بفتح و ضمّ و کسر اوّل) وداد، مودّه همه به معنی دوست داشتن است.^۳ اگر چه مودت ریشه در «محبت» دارد و محبت اساس مودّت است، اما معنای این دو واژه متفاوت است. مودّت حقیقتاً ظهور و بروز محبت در اندیشه، گفتار و رفتار آدمی است، می‌توان گفت مودّت امتحان محبت است که با اظهار محبت با تمام وجود و در عرصه عمل قابل مشاهده است، مودّت شامل محبت‌های مقطعی و موسعی و گذرا نمی‌شود و گستره تاثیرگذاری و ظهور و بروز آن شامل تمام ابعاد وجودی انسان اعم از اندیشه و افکار، احساسات و عواطف و اعمال و رفتار می‌شود؛ زیرا «مودّت از ریشه ودّ، بر وزن

^۱ مهیار، فرهنگ ابجدی عربی - فارسی، ص 788؛ قرشی، قاموس قرآن، ج 2، ص 93.

^۲ دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج 6، ص ۸۵۹۶.

^۳ قرشی بنایی، قاموس قرآن، ج 7، ص 193.

مفعله و عبارت است از محبت پایدار، ماندگار و مداوم همراه با به‌کارگیری لوازم ظهور محبت^۱؛ از این رو قرآن می‌فرماید «قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ»^۲؛ بگو که اجر رسالت من، در مودت به نزدیکان است؛ یعنی نه تنها نسبت به آنها معرفت و شناخت و محبت و علاقه قلبی داشته باشید، بلکه این محبت و گرایش را در تمامی ادوار در رفتار و گفتار، دخیل کنید.

مفسران قرآن، از جهت استعمالات قرآنی، مودت و محبت را به «دوستی» ترجمه نموده‌اند و ظاهراً فرقی بین این دو از جهت استعمالات قرآنی و مفهومی قائل نشده‌اند؛^۳

اما از جهت درجه و مقام دوستی، با توجه به روایات، شاید بتوان گفت که مودت درجه ای بالاتر از محبت است چرا که:

۱. مودت، برای تثبیت و تأکید محبت و دوستی، نیاز به ابراز و اظهار دارد.^۴
۲. ضد مودت، عداوت و دشمنی بوده، ولی ضد حُب، بغض است؛ و بدیهی بوده که عداوت و دشمنی چیزی بالاتر از بغض است؛ در نتیجه، مودت بالاتر از محبت خواهد بود.^۵

1.3 خانواده

خانواده در فارسی، معادل «اهل» در کلام عرب است.^۶ «اهل الرجل» کسانی را گویند که با او در یک مسکن زندگی کنند.^۷ و به مفهوم محدود آن عبارت است از یک واحد اجتماعی، ناشی از ازدواج یک زن

^۱ رضاداد، «تدبیری دیگر در آیه مودت، تقریر بحث آیت الله شیخ محمد رضا جعفری»، ص 29.

^۲ سوره شوری: 23.

^۳ مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج 9، ص 211.

^۴ مانند: «حسن الخلق یورث المحبة و يؤكد المودة» (تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غرر الحکم، ص 255، دفتر تبلیغات اسلامی، قم، 1366ش)؛ «إِذَا أَحْبَبْتَ رَجُلًا فَأَخْبِرْهُ بِذَلِكَ فَإِنَّهُ أَثْبَتُ لِلْمَوَدَّةِ بَيْنَكُمَا» (کلینی، الکافی، ج 2، ص 644).

^۵ مانند: «... وَ الْمَوَدَّةُ وَ ضِدُّهَا الْعَدَاوَةُ... وَ الْحُبُّ وَ ضِدُّهُ الْبُغْضُ» (کلینی، الکافی، ج 1، ص 22).

^۶ نعیم حسنین، قاموس الفارسیه، ص 213، «خانواده».

^۷ راغب اصفهانی، مفردات، ص 96، «اهل».

و یک مرد که فرزندان پدید آمده از آنها آن را تکمیل می‌کنند^۱. لازم به ذکر است که هر یک از عناوین «آل»، «ازدواج» و «فرزند» در جایگاه خودش مطرح می‌شود. در این مدخل از مشتقات «اهل»، «زوج»، «نکح»، «نسب»، «صهر» و از جمله‌هایی که بر خانواده به مفهوم محدود آن دلالت می‌کند، استفاده شده است^۲.

یکی از نیازهای اساسی انسان نیاز به محبت است و پاسخ‌گویی صحیح به این نیاز از طرف زوجین، زمینه ای را برای رسیدن به آرامش روحی و روانی، اعتماد به نفس و حتی سلامت جسمی را فراهم می‌سازد. محبت شالوده زندگی است و بدون آن هیچ یک از افراد خانواده خوشبختی را درک نخواهند کرد. بدون شک، ابزار محبت و عشق و علاقه در صورتی که زیرساختهای متقن و معقول و جاذبه‌های واقعی استوار باشد و از هواپرستی‌های کودکانه و رویاسازی‌های دروغین به دور باشد، می‌تواند نقش بی‌مانند ایفا کند و تأثیر منفی عوامل تنش‌زا را به میزان زیادی کاهش دهد. که همه این عوامل می‌تواند مقدمات استحکام و حفظ بنیان‌های خانواده را فراهم سازد. محبت بین زوجین عاملی بسیار مهم در تقویت و استحکام بنیان خانواده دارد زمانی محبت می‌تواند نقش بسزایی در استحکام خانواده داشته باشد که زوجین با انواع محبت کردن آشنا باشند. در این مقاله ما به انواع محبت کردن آنها در جهت تقویت بنیان‌های نظام خانواده خواهیم پرداخت.

2 انواع محبت کردن بین زوجین:

2.1 وفاداری:

محبت و مودت بین زوجین سبب وفاداری می‌شود که یکی از ارکان اصلی و مهم در استحکام و تعالی خانواده است. پیامبر اکرم(ص) در مورد اهمیت وفاداری فرموده است: «لِلرَّجُلِ عَلَى الْمَرْأَةِ أَنْ تَلْزِمَ بَيْتَهُ وَتُؤَدِّدَهُ وَتُحِبَّهُ وَتُشْفِقَهُ وَتُجْتَنِبَ سَخَطَهُ وَتَتَّبِعَ مَرْضَاتَهُ وَتُوفِيَ بَعْدَهُ وَوَعْدَهُ»^۳؛ حق مرد بر زن این است که

^۱. قائمی، نظام حیات خانواده در اسلام، ص 20.

^۲ هاشمی بهرمانی، فرهنگ قرآن، ج 2، ص 96.

^۳ نوری طبرسی، مستدرک الوسائل، ج 14، ص ۲۴۴.

می‌گویم. هیچ مردی نیست که در کارهای منزل به همسرش کمک کند مگر اینکه ثواب این کار او به اندازه هر تار مویی که بر بدنش روییده باشد و به اندازه یک سال عبادتی است که همه روزهایش را روزه گرفته و همه شب‌هایش را برای عبادت، شب زنده داری کرده باشد. خداوند به چنین کسی پاداشی می‌دهد که به پیامبران صابر خود مانند حضرت داوود، یعقوب و عیسی (ع) عطا کرده است. ابالحسن! یک ساعت خدمت کردن به همسر در کارهای خانه بهتر از هزار سال عبادت و هزار حج و هزار عمره و بهتر از آزادی هزار بنده در راه خدا و هزار جنگ در راه دین و عبادت از هزار بیمار و هزار نماز جمعه و هزار تشییع جنازه و سیر کردن هزار گرسنه و پوشاندن هزار برهنه و هزار اسب در راه خدا دادن و بهتر از هزار دینار به مستمندان صدقه دادن و بهتر از تلاوت تورات و انجیل و زبور و قرآن و بهتر از آزاد کردن هزار اسیر و بخشیدن هزار شتر به فقیران است. مرد خدمتکار به همسر از دنیا بیرون نمی‌رود مگر اینکه جایگاه خوب خود را در بهشت ببیند. ابالحسن! کسی که رویگردانی و تکبر نکند در خدمت به همسرش، بدون حساب وارد بهشت می‌شود.» این روایت نشان می‌دهد که در اسلام، همکاری در کارهای منزل و کمک به همسر، به عنوان یک عمل عبادی و مقدس تلقی می‌شود. این عمل به اندازه عبادت‌هایی که انجام می‌دهیم ارزشمند است و به ثواب فراوانی می‌انجامد.

2.10 اخلاق خوش:

نقش حسن خلق در تأمین سعادت زندگی زناشویی، بسیار عمیق و فراگیر است و بر تمام شئون زندگی، از قبیل روابط اخلاقی زن و شوهر و نیز شیوه تربیت فرزندان اثر می‌گذارد. انسان خوش خلق همواره با زبانی نرم، با دیگران سخن می‌گوید و بدین روی، آنان را تحت تأثیر قرار داده، محبت آنان را به خود جلب می‌کند. یکی از مهم‌ترین روش‌های حل مشکلات و درگیری‌های خانوادگی، خوش برخوردی و رفتار نیکوست. با آب نیک‌خویی می‌توان آتش خشونت و کدورت را خاموش کرد و محیطی آکنده از صفا و دوستی به وجود آورد و زندگی را شیرین و گوارا ساخت. حضرت رسول (ص) در مورد اخلاق خوش می‌فرماید: «خير الرجال من امتي الذين لا يتطاولون على اهلهم و يحنون عليهم ولا يظلمونهم»¹؛ بهترین

¹ طبرسی، مکارم الأخلاق، ج ۱، ص ۲۱۶.

مردان امت من، آن کسانی هستند که نسبت به خانواده خود خشن و متکبر نباشند و بر آنان ترحم و نوازش کنند و به آنان آزار نرسانند.»

این حدیث از پیامبر اسلام بیانگر آن است که ایشان چقدر اهمیت به رعایت حقوق و احترام به خانواده و همسران می‌دهد. این حدیث تأکید دارد که بهترین مردان امت، آنان هستند که به خانواده‌شان نسبت به آسیب‌رسانی، سرکوب و ستم، متکبری و خشونت، دست نمی‌زنند. به جای آن، با مهربانی، ترحم و نوازش به خانواده خود رفتار می‌کنند و آنها را از آزار و سختی‌ها محافظت می‌کنند.

در حدیثی دیگر از ایشان آمده:

«خَيْرُكُمْ، خَيْرُكُمْ لِأَهْلِهِ وَأَنَا خَيْرُكُمْ لِأَهْلِي¹؛ بهترین شما مردی است که با همسرش به خوبی رفتار کند و من از همه شما نسبت به همسرم خوش‌رفتارتر هستم.»

این روایت‌ها نشان می‌دهند که مردانی که با خویشاوندان خود (به ویژه همسر و فرزندان) با مهربانی، حلم و تواضع رفتار می‌کنند، در نظر اسلام بهترین مردان هستند. آنها که از احسان و نیکوکاری نسبت به همسرشان پرهیز نمی‌کنند و به او احترام می‌گذارند، نزد خدا و پیامبرش ارجمند هستند.

این اخلاق به خصوص در ارتباطات روزمره و زندگی خانوادگی بسیار اهمیت دارد. با رعایت این اصول، می‌توان به روابط سالم و پایدار در خانواده و در نتیجه به خوشبختی و آرامش فردی و اجتماعی کمک کرد.

3 نتیجه‌گیری

گفتار و رفتار معصومان (علیهم السلام) در تمامی مراحل زندگی، الگوی بشر برای رسیدن به کمالات انسانی و اخلاقی است و شیوه‌های تربیتی آن حضرات، به ویژه در زمینه همسرمداری، می‌تواند سعادت خانواده را تضمین نماید. در این نوشتار، با توجه به گفتار، رفتار و کردار رسول اکرم (ص)، روش‌های دقیق تربیتی مربوط به روابط حسنه میان زن و شوهر بیان گردید. پیامبر اسلام با تأکید بر این روش‌ها،

¹ حرعاملی، وسائل الشیعه، ج 14، ص 122.

ما را به سمت ایجاد روابط صمیمی و محکم در خانواده هدایت می‌کند که اساس این روابط، بر محبت، مودت با یکدیگر قرار دارد.

با توجه به آموزه‌های پیامبر اکرم (ص)، می‌توان نتیجه گرفت که توجه به این اصول و ارتقاء محبت و مودت در خانواده، روابطی همراه با عشق و پایداری و پایبندی میان اعضای خانواده و همچنین جامعه دارد. بنابراین، از ضرورت توجه به این مفاهیم در زندگی خانوادگی و تلاش برای تقویت آنها، برای افراد و جوامع اسلامی درجات بالایی را در پی دارد.

4 منابع و مآخذ

• قرآن کریم

1. ابن فهد حلی احمد بن محمد، **عده الداعی و نجاح الساعی**، احمد الموحدی القمی، تهران: انتشارات دار الکتاب الاسلامی، چاپ سوم، ۱۳۶۸ هـ. ش.
2. افرام بستانی فواد، **فرهنگ ابجدی عربی-فارسی**، رضا مهیار، تهران: دفتر انتشارات اسلامی، چاپ دوم، 1375.
3. حرّانی حسن بن علی بن حسین بن شُعْبَه، **تحف العقول**، مترجم: محمدصادق حسن‌زاده، تهران: مؤسسه النشر الاسلامی (التابعه)، ۱۲۹۷ هـ. ق.
4. حرّ عاملی محمد بن حسن، **تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه**، محقق: محمد رضا حسینی جلالی، قم: مؤسسه آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث، چاپ سوم، 1416 ق.
5. حسنین عبد النعیم محمد، **قاموس الفارسیّه**، لبنان - بیروت: انتشارات دار الکتاب اللبنانی، 1432 هـ. ق.
6. دریاباری سیدعنایت‌الله، **تذکره العارفین فی تنبیه الغافلین**، بی‌جا: انتشارات مصطفی، چاپ یکم، 1388.
7. دهخدا علی‌اکبر، **لغت نامه دهخدا**، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، 1373 هـ. ش.

8. راغب اصفهانی حسین بن محمد، **مفردات الفاظ القرآن**، صفوان عدنان داوودی، دمشق: دارالقلم؛ بیروت: الدارالشامیه، چاپ چهارم، ۱۳۷۴ هـ ش.
9. رضاداد عبدالله، «**تدبیری در آیه مودت**»، تقریر بحث آیت‌الله شیخ محمد رضا جعفری، تهران: بی‌تا، ۱۳۷۹ هـ ش.
10. سیوطی عبدالرحمن بن ابوبکر، **الجامع الصغیر**، لبنان- بیروت: انتشارات دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع، چاپ اول، 1429 ق.
11. طبرسی حسن بن فضل، **مکارم الاخلاق**، محمود بن ملا صالح بروجردی، قم: انتشارات الشریف الرضی، 1370 هـ ش.
12. طوسی ابوجعفر محمد بن حسن، **تهذیب الاحکام**، مصحح: حسن الموسوی خراسانی، تهران: انتشارات دار التعارف للمطبوعات، چاپ چهارم، ۱۴۰۷ هـ ق.
13. فتال نیشابوری، محمد بن احمد، **روضه الواعظین و بصیره المتعلمین**، قم: انتشارات الشریف الرضی، 1375 هـ ش.
14. قائمی علی، **نظام حیات خانواده در اسلام**، تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان، جمهوری اسلامی ایران، چاپ ششم، 1375 هـ ش.
15. قرشی بنایی علی اکبر، **قاموس قرآن**، تهران: انتشارات دار الکتب الاسلامیه، چاپ ششم، 1412 هـ ق.
16. کلینی محمد بن یعقوب، **اصول الکافی**، محمدباقر کمره‌ای، قم: انتشارات اسوه، چاپ سوم، 1365 هـ ش.
17. مجلسی محمدباقر بن محمدتقی، **بحار الانوار**، لبنان- بیروت: انتشارات دار إحياء التراث العربی، چاپ اول، 1368 هـ ش.
18. معاونت پژوهش، گروه روان شناسی، **تقویت نظام خانواده و آسیب شناسی آن**، قم: موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، چاپ اول، 1386.
19. مکارم شیرازی ناصر، **تفسیر نمونه**، تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه، چاپ اول، 1374 هـ ش.

20. نوری طبرسی میرزا حسین، **مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل**، قم: مؤسسه آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث، چاپ اول، 1369 هـ ش.
21. هاشمی رفسنجانی اکبر، **فرهنگ قرآن**، قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، چاپ دوم، 1383 هـ ش.